

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim fəaliyyətində riyaziyyat üzrə aparılan didaktik oyunların psixoloji təsiri

Çimnaz Qafar qızı Verdiyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Ümumi psixologiya kafedrasının baş müəllimi,
psixologiya üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: cinnazverdiyeva@gmail.com

Rəyçilər: psixol.ü.f.d., dos. N.T. Rzayeva,
psixol.ü.f.d., dos. M.C. İsmayılova

Açar sözlər: didaktik oyun, uşaq, məktəbəqədər, riyaziyyat

Ключевые слова: дидактические игры, мышление, ребенок, дошкольный, математика

Key words: teaching game, çıldırım, preschool, mathematic

Didaktik oyunlar uşaqları öyrətmə, onların əqli inkişafının mühüm yollarından biridir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlara riyazi anlayışların mənimsədilməsi üçün uşaq bağçalarında geniş imkanlar mövcuddur. Məlumdur ki, məktəbəqədər yaşlı uşaqların başlıca fəaliyyəti oyundur. Oyun fəaliyyəti təlim məşğələləri ilə bağlı həyata keçirildikdə onun təsir qüvvəsi daha yüksək olur. Riyaziyyat məşğələləri əsasən öyrədici oyunlar üzərində qurulmalı, sərbəst diqqət tələb edən zehni iş oyun elementləri ilə növbələşdirilməlidir. Oyunların emosionallığı və əyaniliyi çətin və gərgin zehni təlim əməyini asanlaşdırır, biliklərin asan yolla yadda saxlanılmasına kömək edir. Təcrübə və müşahidələr göstərir ki, təlimə böyük maraq göstərsələr də, oynaq məktəbəqədər yaşlı uşaqlar uzun müddət eyni vəziyyətdə qala bilmir, eyni işi yerinə yetirməkdə, diqqətlərini uzun müddət bir obyekt üzərində cəmləşdirməkdə çətinlik çəkirlər. Təlim məşğələlərində didaktik oyunlardan yerində və düzgün istifadə olunması uşaqların idrak fəallığını artırır, yorğunluğunun və diqqətin yayınması hallarının qarşısını alır, onların tez-tez fəaliyyəti dəyişməyə, işə ara verilməsinə olan ehtiyaclarını ödəyir.

Riyaziyyat məşğələlərində riyazi məzmunlu əyləncəli oyunlar eyni zamanda məktəbəqədər yaşlı uşaqların nitqin və psixi inkişafı üçün ən yaxşı vasitələrdən biridir. Oyun zamanı əşyaların sayı, keyfiyyət əlamətləri, fəza nöqtələri arasındakı əlaqə və münasibətlər uşaqların nitqində öz əksini tapır. Bu vaxt mətni sadə, həm də mürəkkəb cümlələr qurmaq tələb olunur. “Əksini de!”, “Kim tez deyər?”, “Nə uzundur (qısadır)?” və i. a. şifahi oyunlarda böyük bağça yaşlı uşaqlar hər bir anlayışı, əlaməti bu və ya digər münasibəti şifahi müəyyənləşdirməli və öz fikirlərini aydın şəkildə ifadə etməli olurlar. Didaktik məsələlərin dərk edilməsində, eləcə də oyun fəaliyyəti prosesində bilik, bacarıq və vərdişlərə yiyələnməkdə söz olduqca böyük rol oynayır. Söz əşyaları və hadisələri bir-birilə bağlayan mənə münasibətlərini açmağa imkan verir. Rus psixoloqu A.A. Lyublinskaya yazır: “Uşağa fəza əlamətlərini və münasibətlərini xüsusi ayırmağı və dərk etməyi öyrətməklə ona gətirir ki, uşaq “uşaq fəza münasibətlərini” görməkdə nəinki onun üçün dərk etmək mümkün olan mətni qavramaq qabiliyyəti keyfiyyətcə dəyişir, həm də onun nitq quruluşu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir.

Riyaziyyat məşğələlərində öyrədici oyunlar həm uşaqların riyazi bilik, bacarıq və vərdişlərə səylə yiyələnmələri, həm də onlarda psixi funksiyaların (qavrayış, hafizə, təfəkkür, təsəvvür) inkişaf etməsi üçün geniş imkanlar yaradır. Məlumdur ki, qazanılan hər bir riyazi bilik bu

qazanılmada nə qədər çox analizator iştirak edərsə, daha aydın və dəqiq olur.

Alman pedaqoqu A. Disterverq yazırdı: "Uşağı (şagirdi) əli. dili. başı ilə işləməyə vadar et. Onu materiallı həzm etməyə təhrik elə..."

Uşinski əyləncəliliyi və təlimə didaktik oyun elementlərinin daxil edilməsini məsləhət görmüşdür. Didaktik oyunların tədris prosesindəki əhəmiyyəti bir də ondan ibarətdir ki, o, öyrədici xarakter daşıyır, təlimə xidmət edir, bilik, bacarıq və vərdişlərinin qazanılmasına kömək göstərir.

Didaktik oyunlardan keçmiş materialın möhkəmləndirilməsi prosesində hətta yeni biliyin verilməsi zamanı da istifadə etmək olar. Yeni riyaziyyat proqramına əsasən ilk riyaziyyat məşğələlərində uşaqlar əşyaların rənginə, ölçüsünə, formasına, fəzadakı vəziyyətinə görə xassələri ilə tanış olmalıdırlar. Bunu nəzərə alaraq bir neçə didaktik oyunun məzmununu verək.

1. Ölçüsünə görə seç.

Oyunun üçün materiallar.

Böyük və kiçik ölçüdə həndəsi fiqurlar (kvadratlar, üçbucaqlar və düzbucaqlar)

Oyunun məzmunu.

Təربiyəçi stolun üstünə iki dairə qoyur. Uşaq bilir ki, həndəsi fiqurları ölçüsünə görə düz-məlidir. Odur ki, dairənin yanına böyük fiqurlar yığır. Fiqurların düzgün yığılmasında iştirak edən uşaq qalib hesab olunur. Bu oyunda fiqurların sayı qədər uşaq iştirak edir. Sonra oyun bir neçə dəfə təkrar edilir.

Planlaşdırma oyun.

Oyunun məzmunu.

Təربiyəçi piramidanın həlqələrini stolun üstünə yığır. Stolun ətrafında 4-5 uşağı əyləşdirir. Birinci uşaq ən böyük həlqəni götürüb deyir: "Bu, ən böyük həlqədir". O biri uşaq bundan bir qədər kiçik həlqəni götürüb sıraya qoyur və "bu həlqə bir az kiçikdir"-deyir. Sonuncu uşaq ən kiçik həlqəni qoyur. Hansı uşaq səhv deyibsə oyundan çıxarılır, ondan sonrakı uşaq oyunu davam etdirir. Oyunun sonunda qaliblər elan edilir.

2. Gözlər yatır, əllər işləyir.

Oyunun üçün materiallar. karandaşlar, çubuqlar.

Oyunun məzmunu. Bu oyunda uşaqlar tamına, lamisə-duyğusu vasitəsilə hansı karandaşın uzun və ya qısa olduğunu müəyyən etməlidirlər. Ona görə də oyunda müxtəlif uzunluğa malik olan karandaşlar götürülür. uşaqlar karandaşları nəzərdən keçirirlər. Sonra təربiyəçi bir uşağa "Gözünü yum! Tap görüm mən sənə hansı karandaşı verdim? Uzun, yoxsa qısa?" təklif edir. Qalan uşaqlar isə müşahidə edirlər. Bu oyunu müxtəlif qalınlığa malik olan əşyalar üzrə də təkrar etmək olar. oyunda uşaqlar "uzundur-qısadır", "qalındır-nazikdir" və s. münasibətləri ilə tanış olurlar. Həm də onların bilək əzələləri inkişaf edir.

3. Əmri yerinə yetirən oyun.

Oyunun üçün materiallar.

Böyük və kiçik dairələr, uzun və kiçik dairələr, uzun və qısa çubuqlar, enli və ensiz zolaqlar, hündür və alçaq "dirəklər".

Oyunun məzmunu.

Yarış əvvəlcə iki nəfər arasında keçirilir. İki uşağı elə yerləşdirmək lazımdır ki, onlar birbirini görməsinlər. Əvvəlcə oyunun aparıcısı təربiyəçi, sonra isə uşaqlar olmalıdır. Uşaqlar təربiyəçinin əmrini o vaxta kimi yerinə yetirirlər ki, biri səhv etsin. Həmin uşaqlar oyundan çıxarılır, başqa iki nəfər çağırılır.

Əmr belədir: "Sol əlinə hündür dirəyi, sağ əlinə isə kiçik dairəni götür".

Fasilə. Əgər oyun düzgün yerinə yetirilirsə, otaqdakı uşaqlar sakit oturlar. Əgər oyun

düzgün aparılmayıbsa, onda uşaqlar əl çalmalıdırlar. Əgər sakitdirlərsə, tərbiyəçi başqa əmr edir: “Uzun çubuğu sağ əlinə, qısa çubuğu sol əlinə götür”. “Sol əlinə hündür dirəyi, sağ əlinə isə alçaq dirəyi götür” və s. Beləliklə, oyun bir neçə əşya üzrə təkrar etdirilir.

Birinci və ikinci onluğun öyrənilməsi ilə əlaqədar aparılan oyuncaqların məzmunu ilə tanış olaq.

Bunlardan hansı düzdür?

Oyunun üçün materiallar.

İki rəngdə dovşan və ya başqa heyvan şəkli çəkilir.

Oyunun məzmunu.

Tərbiyəçi iki müxtəlif rəngdə dovşan şəkli yazı taxtasından asır. Ağ dovşanın yanında 8, boz rəngli dovşanın yanında isə 7 rəqəmi yazılmış kartoçkanı asır. Bu dovşanların arasında üzərində yerkökü çəkilmiş 7 kartoçka qoyur. “Yerkökünü sayıb və hansı dovşanı düzgün cavab verdiyini deyir”.

Rəqəm və şəkilləri dəyişdirərək oyunu bir neçə dəfə təkrar etdirmək olar.

Əllər sayır, gözlər isə yoxlayır.

Oyunun üçün materiallar. Bir və ya iki sıra kartona tikilmiş düymələr.

Oyunun məzmunu. Tərbiyəçi bir uşağı çağırır gözlərini yummağı təklif edir və karton üzərinə tikilmiş düymələri onun əlinə verir. Uşaq gözləri bağlı halda düymələrə əlini sürtərək sayır və nəticəni deyir. Sonra isə özünü yoxlamaq üçün gözləri ilə düymələri sayır.

Qatar.

Oyunun üçün materiallar. Rəqəmli cədvəl.

Oyunun məzmunu.

Uşaqların döşünə rəqəmli cədvəl bərkidilir. “Qatar qur” əmri ilə uşaqlar ardıcılıqla bir-birinin ardınca durmalıdırlar. Rəqəmli cədvəli olmayan uşaqlardan biri baş konduktor vəzifəsini icra edir. Həmin uşaq qatarın düzgün qurulmasını yoxlayır. Teplovoz çıxır. 0 rəqəmi yazılmış kartoçkanı uşaq birinci qatarın qarşısında dayanmışdır. Konduktor fit çalır “teplovoz” səslənir və qatar yola düşür. Bu zaman uşaqlar çı-çu, çt-çu səsinə çıxarırlar.

Bizim küçədəki ev.

Tərbiyəçi uşaqlarla bağçanın yerləşdiyi küçəyə ekskursiya təşkil edir. Müşahidələr əsasında belə nəticəyə gəlirlər ki, küçənin sol tərəfində tək nömrəli, sağ tərəfində isə cüt nömrəli evlər yerləşir. Uşaqlar üzərində rəqəm yazılmış kartoçkanındöşlərinə bərkidirlər. Sonra növbə ilə ədədləri (tək və cüt) oyundakı kimi deyirlər. Cüt ədədlər sağda, tək ədədlər isə solda olur. Tərbiyəçinin “evləri ardıcıl düzün!” komandası ilə uşaqlar küçədə yerləşən evlər kimi düzül-məlidirlər. Cüt nömrəli evlər sağda, tək nömrəli evlər isə solda yerləşir.

Göstərilən bu iki oyun uşaqlarda tək və cüt anlayışının möhkəmlənməsinə xidmət edir. Eyni zamanda sağ və solda əşyaların fəzada qarşılıqlı vəziyyəti haqqında bəzi təsəvvürə malik olurlar. Bu oyundan sonra qrupda olan əşyaların hansı tərəfdə yerləşdiyini soruşmaqla sağ və sol haqqındakı biliklərini bir daha möhkəmləndirmək olar. Uşaqlara öz evlərinin hansı nömrəli evlərlə yanaşı olduğunu öyrənmək tapşırığı verilə bilər.

Təcrübə göstərir ki, riyazi anlayışları oyunlardan istifadə etməyi öyrətməyə cəhd göstərdikdə, bəziləri riyazi hesablamaları çətinliklə qavrayır. Belə uşaqlarda riyazi anlayışlar oyun prosesində öz-özünə yaranır və inkişaf edir. Ədədlərin toplanması və çıxılması zamanı “Riyaziyyat lotosu”, “Pilləkən”, “Kim tez tapar” və s. bu kimi oyunlardan istifadə etmək olar.

Uşaqlara belə sualla müraciət etmək olar. “7 ədədi hansı ədəddən əvvəl, hansı ədədlərin arasında və hansı ədəddən sonra yerləşir?” Sualın birini bir, digərini başqa komandanın iştirakçalarına verir. Hansı komanda cavabı tez tapsa qalib sayılır. Bu oyunda uşaqların bir hissəsi

İştirak edir. Oyunun əhəmiyyəti xüsusilə ondan ibarətdir ki, kiçik məktəblilər fikirləşir, axtarır, birgə işləməyi öyrənirlər. Komandanın üzvlərindən biri səhvə yol verərsə, digəri onun səhvini düzəldir. Oyun yarış formasında keçirilməsi kiçik yaşlı məktəbəqədər yaşlı uşaqların zehni inkişaf etdirir. Onlarda yarış, qələbə haqqında ilkin təsəvvür yaranır.

“Riyaziyyat lotosu” oyununda uşaqların hamısı iştirak edir. Oyun üçün aşağıdakı formada didaktik materiallar hazırlanır.

	5+5		4+6		9+1		4+6	
6+4		8+2		10-1		7+3		3+7

Kartoçkalarda cavabı 10-dan olan müxtəlif riyazi rəqəmləri əvəz edən çöpcüklər yaxud əşya, heyvan şəkilləri çəkilir. Balaca ölçülü kağızlarda da 1-dən 10-dək lazımı ədədlər ifadə edən əşya şəkilləri çəkilir. Kartoçka və rəqəmləri ifadə edən şəkillər uşaqlara paylanır. Uşaqlara izahat verdikdən sonra bir rəqəm deyilir. Məsələn, 5. Hansı uşağın kartoçkasında cəmə və fərqi görə 5 rəqəmi alınan əməl varsa, həmin uşaq onun üzərini 5 yazılmış kiçik kartoçka ilə örtür. Qalib o zaman müəyyən olunur ki, onun kartoçkasındakı əməllər yazılmış bütün 5 hissə örtülmüş olsun. Bu cür oyunu vurma və bölmə əməllərinin tətbiqi zamanı kiçik məktəb yaşlı uşaqlarla da həyata keçirmək olar.

Məqalənin aktuallığı. Elmi məqalədə didaktik oyunun yarış formasında keçirilməsi kiçik yaşlı məktəbəqədər yaşlı uşaqların zehni inkişaf etdirilməsi açıqlanır.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların yaradıcı bacarıqlarının psixoloji xüsusiyyətləri ardıcılıqla tədqiq edilmişdir.

Məqalənin elmi yeniliyi. Elmi məqalədə oyunların emosionallığı və əyaniliyi çətin və gərgin zehni təlim əməyini asanlaşdırır, biliklərin asan yolla yadda saxlanılmasına kömək edir. Təlim məşğələlərində didaktik oyunlardan yerində və düzgün istifadə olunması uşaqların idrak fəallığını artırır, yorğunluğunun və diqqətin yayınması hallarının qarşısını alır. Bu da onların tez-tez fəaliyyəti dəyişməyə, işə ara verilməsinə olan ehtiyaclarını ödəyir. Mövzu sistemli şəkildə araşdırılmışdır.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrantlar, eləcə də məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin əməkdaşları istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Əlizadə Ə.Ə. Yeni pedaqoji təfəkkür. Psixopedaqoji araşdırmalar. Bakı: Adiloğlu, 2001, 162 s.
2. Əlizadə Ə.Ə. Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Pedaqogika, 2004, 432 s.
3. Məmmədova M. Rəcəbov O. Kiçik qrupda musiqili didaktik oyunlar // İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə, 1988, № 3.
4. Cəfərli H.M. Oyun prosesində uşaqların nitq inkişafı. Bakı: Maarif, 1964.

5. İsmaylova M. Uşaq bağçasında didaktik oyunlardan istifadə yolları. Bakı: Maarif, 1995.
6. Исмайлова М. Идрак просесляринин инкишафында дидактик ойунларын ролу. Бақы, 2004.
7. Смирнова Е.О. Детская психология. М., 2003.
8. Развитие мышления и умственное воспитание дошкольника. М., 1985.

Ч.К. Вердиева

Психологические эффекты математических дидактических игр в дошкольном образовании

Резюме

На статье со стороны автора отмечается, что дидактические игры обеспечивает эффективное решение должностей обучения дошкольного возраста. На статье автор определил критерии и показатели оценок экспертов компонентов выраженном на психологическом. На статье автор пришел такому вводу, что развитие творческой мышления не формируется отдельно от умений и навыков. Таким образом, настолько всесторонне осуществляется выполнение умений и навыков столько богатым становится их воображение, реалистический тип мышления.

Ch. G. Verdiyeva

Psychological effects of math didactic games in preschool nursery education

Summary

On the part of the article, the author notes that the preparation for the teaching game, preschool. The dynamics of the transition from one level to another is determined by the balance between its internal components. This provides an effective solution positions teaching profession and of the complexity and content.

The author came to this input, that the development of creative thinking is not formed separately from the skills. Thus, as to fully implement the performance and skills of psychology students, as is their rich imagination, a realistic way of thinking.

Redaksiyaya daxil olub: 21.02.2020